

Др Чедомир М. Лучић

МИСТИФИКАЦИЈЕ КАО АГЕНС НАУЧНИХ СКРЕТАЊА

Ainsi que tous les gens sérieux, je ne
crois pas a la vérité historique, mais
je crois à la vérité légendaire.

Georges Duhamel,

(Remargues sur les Mémoires imaginaires, XV)

(”Као и сви озбиљни људи, и ја не вјерујем у
историјске истине него у истине садржане у лег-
ендама”)

ИЛИ:

Se non è vero ma è ben trovato!

(”Ако није истина, али је добро измишљено”)

Đordano Bruno

Под појмом ”мистификација” ваља разумјети свјесно извртање историјских чињеница или њихово измишљање без било какве научне подлоге, како би се створила преиначена слика о неком (обично недовољно разјашњеном) периоду или догађању у њему. Значи, мистифицирање је, у ствари, прорачунато обмањивање на рачун прошлости. То потврђује и сам (већ интернационализовани) израз (mystificatio - обмана, превара).

Овај тзв. коров науке, временом толико зараста да је скоро немогуће без научне методологије (а каткад и експертизе) разлучити релевантна и стварна факта од нестварних, која се тако убједљиво намећу. Отуда свако олако прихватање било којег документа, без његове упоредне анализе, не даје и сигурнију потпору за научно доказивање. Ово тим више што је оп-

терећеност традиционализмом (посебно у нашим националним оквирима) прешла у сталну преокупацију. Стога се олако (а неријетко и намјерно) прелази преко мистификаторских творевина, те се (и од стране позваних истраживача) узимају, такорећи, "здрово за готово" па даље повезују и "научно" трансформишу.

Дакле, мистифицирати је далеко лакше него истраживати и стручно утврђивати. Међутим, стварни циљ који подстиче и мистификаторе и оне за које се такав "приступ науци" обавља, везан је за сасвим друге разлоге. Они су разнолики, иако у сваком случају доказиви. То потврђују и психоаналитичка методолошка изучавања. Везујући се за њих можемо уочити два основна полазишта која их инспиришу - колектив и појединац.

Ако једна људска заједница (породица, братство, шири род, племе итд.) из различитих побуда жели да велича своју прошлост (претке или претходне генерације и докаже њихов "историјски" значај) склона је да мистификује. Ово чини у тежњи да стекне неку већу друштвену афирмацију и признање, без обзира што фактички није свјесна последица такве склоности.

Из оваквих заједница неминовно израстају појединци који (захваљујући личној даровитости) почињу, такорећи, "сновезилачки" да распредају (боље рећи маштају) и истовремено "понорођавају" поједина наводна догађања, наглашавајући неке личности (најчешће заједничке, али и директне претке) као посебно "заслужне" учеснике у тим "збивањима" (иако имагинарним) и слично. Настају тако пјесме, привлачне приче, анегдоте, легенде, у новије вријеме посебно фељтони, и низ других жанровских одређења која дотична заједница прихвата и подражава, иако је свјесна њихове самониклости и неутемељености. Али, заиста, сви у томе имају општи задатак - афирмацију прошлости у интересу будућности.

Временом се "заборавља" стварно стање, новонастала теорија заживљује "свуда" (гдје је то икако могуће), презентира се и почиње непобитно бранити. "Истина" је оживјела, а дотакање нових наплавина само је "заокружује". Ипак, њена "заокруженост" још није коначна. Треба и времена и сналажљивости да

буде и "научно" верификована. Прво ће то неко "ухватити у перо" као предање (већ записани фељтонски прилог и сл.), други искористити ауторитет онога ко је забиљежио и ето "историјске истине" и "без било какве потребе" за провјеравањем. Дрзне ли се неко (без обзира на научни реноме и методологију у приступу) да направи исправку дочекује га туце "бранилаца" са разрађеном одбранашком логиком: "Не би сви лагали!" "Народно памћење је велико" итд. да, малте не овај постаје "бијела врана" и готово "ућуткан" таквом "аргументацијом". "Свједочанства" ако и нема, сад се тек могу "Створити", дијелом зачајати и убацити у неку овјешталу и затурену фасциклу, да би их неко (каткад и сам доказивалац) накнадно искористио. Тек тада је постигнут пуни циљ, "историјска истина" утаначена и све коначно завршено.

Понекад то раде и сами "сакупљачи" докумената (колико ли је таквих убацио Андрија Лубурић, нпр.), а посебно је на ширим (раније југословенским) просторима узело маха у двадесетом столећу. Тако недавно (седамдесетих година) хрватски културни "зnanственик" Херцигоња "открива" постојање "тискарне" у Баку¹ још "тисућу четири сто осамдесет четвртог љета" (1484. године) или десет година прије Црнојевића штампарије. У својим "научним" саопштењима широм Европе показује и "сачувани" примјерак "првог тиска" наводно "откривеног" у Палови. Чак се наглашава и да "нема двојбе" јер је све доказано. Вријеме ће, као и увијек, учинити своје па ће и потомци оних који "имају двојбе" прихватити ову мистификацију.

Но, наставимо (попут концентричних кругова) од ближег ка ширем окружењу и даље.

Настанак црногорских племена је сагледаван са више аспеката. Бавили су се тиме, између осталих, Цвијић,² Ердељановић,³ Јовићевић⁴ и многи други, а у новијем времену су

1 Бакар - предграђе Ријеке (данас индустријска зона).

2 Јован Цвијић, Балканско Полуострво, Београд, 1966;

3 Ј. Ердељановић, Стара Црна Гора, Београд, 1926; Такође, Ердељановић, Етничка прошлост и формирање црногорских племена, Београд, 1926;

4 А. Јовићевић, Насеља српских земаља, Београд, 1911;

значајна истраживања Б. Ђурђева.⁵ Већина њих се није могла одрећи од коришћења мистификација као "изворног" материјала и поред чињенице да су неки сумњали у постојаност (макар и малих) стварних вриједности толико непролазног сноса који им се нудио.

Срећна је околност да су се јачи ауторитети ограђивали тврдњом да изнесено није провјерено, те да му треба озбиљније прићи. Но, и такав прилаз (ако и сумњичав) већ је нудио елементе да се следећи научно-истраживачки посленици (опет без дубљег залажења) упусте у расуђивање с позивом на афирмисана имена која су та "сазнања" користила. У међувремену је нарасло још таквог историјског корова и визици (без упорнијег трагачког посла) су се сужавали. "Историјска" истина⁶ се остављала.

Црногорска племена већ вјековима (посебно од 18.) користе мистификације за доказивање свог "властеоског" поријекла. Такав је случај и у старој Херцеговини. Готово да и нема братства у неком староцрногорском или старохерцеговачком племену да не доказује своје наводне родбинске везе са познатијим српским велможама, племићима или династијама из средњег вијека. Колико ли је само по тим племенима тобожњих потомака Немањића, Црнојевића или косовских јунака и слично?⁷ Ердељановић, поводећи се за традицијом, користи та тзв. предања па им и вјерује: "Властеоско, племићко, порекло многих братстава у српским динарским племенима је једним делом и документима доказано, вели он, а разне прилике показују да се у такво порекло и многих других братстава може веровати."⁸

⁵ Б. Ђурђев, Из историје Црне Горе брдских и малисорских племена, Сарајево, 1954;

⁶ Историјска истина и не значи увијек да је фактичка, па се из тих разлога мјестимично ставља између наводника;

⁷ Током вишегодишњег рада на пројекту "Правни систем у Црној Гори до средине 19. вијека" највећи проблем су ми представљале управо мистификације;

⁸ Ј. Ердељановић, Старине и значај племенских предања у Срба, Летопис Матице српске, Нови Сад, 1934. -340, 9;

Међутим, дубљим научно-истраживачким радом и објављивањем мноштва докумената јасно је да су то браственичко-племенске маштарије.⁹ Њихово настајање ипак није било без одређених разлога. Наиме, јачајући у друштвеном животу Црне Горе, поједине породице су тежиле и ка политичком престижу, а тиме и владајућим позицијама у држави која је настајала.

"Трагање" за "континуитетом" са нечим или неким, на чије би се име могло наслањати, изгледало је неопходно. То упућује на посезање за тзв. "дипломама",¹⁰ разним "сетенцијама" "хрисовуљама" и "исправама" које дотичне личности и породице повежу са царем Душаном или Немањом, а у најмању руку са лозом обласних господара: Балшића, Црнојевића, разних херцега итд. Значи, ту су већ испољени практично-политички циљеви. Можда такво распредање легенди о властеоству и не би требало коментарисати да није још неких значајних догађаја. У ствари, у 18. столећу расположење буђења распирује и православна црква, нарочито цветнице владике. Тиме се, преко враћања у прошлост, тежи разбити племенски локализам и учауреност, те потражити узор у васкрсавању моћне српске државе. Треба се пренути и изнова је успоставити ("васпоставити"). Тада се и у усменом народном стваралаштву јавља знатан број пјесама које имају за циљ подизање духа тј. морално уздизање и разбијање сепаратистичке забарикадираности. Владика Данило назива себе српским кнезом, а Василије пише литерарну историју и (заплуснут надојем средњевјековља) лебди између стварности и сновиђења. Тачније, његовом заслугом у народу посебно ојачава оплемењен култ великана српске прошлости. Заборављају се мане и недоследности. На другој страни (опет посредством мистификација)

⁹ Има случајева да нека породица и на споменику (подигнутом од прије пар деценија) својем претку приписује родбинске везе са познатим династијама или му "додјелује" звања "сенатор" и сл. без обзира што тај и није ни за пола столећа касније могао живјети у Црној Гори већ под Турцима. И то се касније узима као доказ и поред тога што се и историјски зна ко су та лица била.

¹⁰ Измишљеним документима, која су истрзана из тобожњих породичних збирки, њиховог презентирања посредством недовољно упућених и на разне друге начине.

антиподно, као оличење срама и издаје, појављује се лик Вука Бранковића. У њему израста општеприхватљиви синоним издајаника.

Ни владика Раде није се устезао од мистификовања које му је, поред осталог, користило и у политичке сврхе. Из тих разлога је и неке пјесме свога предходника "понарођавао", мијењајући им понекад и садржај како би заклонио стварно стање. Јајоша Батрића нпр. овијековјечни је (преправљајући ранију пјесму) као легендарног јунака, како би уздигао углед породице из које је овај потицао, а гдје је удао рођену сестру Марију. Но, то су већ књижевна остварења. Познатије је његово мистифицирање везано за Грахово, иако му није помогло при преговорима са босанско-херцеговачким пашама и везирима.

"Понекад су и страни извјештачи намјерно правили фалсфикате о Црној Гори, како би постигли учинак код својих претпостављених. Способни мистификатори касније су то користили за своје циљеве, надовезујући наводна "нова" сазнања и коментаре. Тако се, на основу кривотворених докумената капетана Ренезија (један парманском а други наварском војводи) из 1613. развила читава серија каснијих мистификација.

Слично је било и са Сајфридовим наглабањима и поред чињенице да овај није знао чак ни положај Црне Горе, већ је помијешао Кимериоте, Бугаре, морлаке, мартоLOSE, хајдуке, ускоке и кога све не у једну заједницу коју је тако назвао. Могуће да у овом случају и није све рађено намјерно, већ је то резултат удаљености и недовољне информисаности. Ипак, независно од тога, касније мистификатори су, заиста намјерно, изводили своје "складне" али и тенденциозне творевине.¹¹

Значи, у појединим временским етапама (посебно кад је требало истицати прошлост из ослободилачких побуда) измишљање је било потребно. Али, то и није мистификовање у правом смислу ријечи. Више је то митифицирање (без "С") односно стварање општенародне и сврсисходне митологије. Разлика

¹¹ Sajfrid, Türkische Reichs-Beschreibung (1687), посредством А. Т. Брљића, Die freiwillige Theilnahme der Serben und Kroaten etc. Wien 1854. (О Црној Гори стр. 2 и даље);

је што мистификације у крајњој етапи имају доказивачки покушај а митификације не претендују за тим. Њихов циљ нема доказну фазу постојања. Стога их више сусрећемо кроз историју књижевности. Ако се и у том погледу укаже потреба онда је то већ метаморфоза митског у мистификаторско, а додатни чин "документовања" ће "неминовно" услиједити.

Међутим, мистификације као појам се и у научним круговима ређе помињу под тим именом. Чешће се то преименује у "традицију" или "предање", али се као покриће нађе и неки мистификаторски документ, да би традиција заживјела као "историјска истина".¹² Стога је неопходно направити осврт на полазне основе којима су се, углавном, руководили тумачи историјских збивања из црногорске прошлости.

Свако, иоле научно, изучавање ранијег периода Црне Горе у историографском (што подразумева и општедруштвеном, а тиме и правноисторијском) погледу не може заобићи досадашња супротстављена (боље рећи супротна) тумачења. Нијесу разлози за то само у недостатку извора. Њих (ако и недовољно) ипак има. Истина, расути су по разним европским архивима (посебно руским, турским, далматинско-дубровачким, венецијанским и аустријским), као дијелом и по нашим - манастирским и другим сабирним центрима. Ако су за по неку деценију и шкртији, ипак су за спознајни рад довољни да би се то вријеме могло поуздано научно оцијенити и историјски вредновати. Ријеч је, дакле, само о приступу. Наиме, без устезања можемо констатовати да је на све то јак утицај учинио традиционализам. Као што смо рекли, ово полазиште заступала је црква преко својих достојанственика из куће Петровића. Сем владике Василија на традиционализму се

¹² Низ примјера мистификација разоткрио сам у тексту: "У Херцеговини под Турцима нијесу постојала два правна система, гдје сам се осврнуо на рад и одговор В. Миљанића..." О Боравку Петровића... испод Његоша", који је као изворе махом користио мистификације. И не би био неки значајни пропуст што је овај аутор уз "расвјетљавање", о Петровићима мистификаторски покушао титулисати племенике, већ што је тиме наметнуо (могуће и неувиђавно) и теорију да су постојала два правна система у турској држави и то баш тамо гдје је био учвршћен озлоглашени тимарски систем. Детаљније у поменутом тексту. Историјски записи, 1-2/1995;

заснивају или (мање више) од њега скоро не одвајају ни остали владари Црне Горе у каснијим освртима. Двадесетак година послје појаве "Историје о Черној Гори",¹³ нпр. владика Сава пише Дубровчанима¹⁴ да су, послје Црнојевића, власт над народом у Црној Гори преузеле владике са Цетиња, чиме се жели направити директна веза у преносу власти. То се, такође потенцира и у доба Петра Првог.

Из резолуције коју су сачинили главари Љешанске, Ријечке и Црмничке нахије, приликом заклињања на вјерност владици,¹⁵ потврђује се како је "... Иван бег Црнојевић власт и начелство дао митрополиту цркве цетињскаја Кир Висариону и по њем бившем митрополитом до днешњаго дневи, како и Хрисовољи показујут истога благочестиваго Господина".

Зар то није маркантан примјер како, посредством традиционализма, настаје мистификација?

Упоредимо ли ово са Историјом Петра Првог¹⁶ одмах уочавамо извјесне разлике. Наиме, овај владика биљежи да је Ђурађ Црнојевић, при одласку у Млетке, препустио власт владици, а у главарској изјави се помиње Иван Црнојевић.

Василије, међутим, у "Историји о Черној Гори" иза Ивана Црнојевића помиње његовог сина Ђорђа и братучеда Стевана, чији син Јован господари до 1516. године, а тек послје њега власт преузимају владике.¹⁷

Иако су разлике у вези са личношћу постоје које управу преузима Митрополија уочљиве све се најзад своди на чињеницу

¹³ "Историја о Черној Гори" је вјероватно писана за потребе руског двора, али јој то не умањује мистификаторску улогу. Издата у Москви 1754. године;

¹⁴ Датирано 25. 7. 1775. године, Дубровачки архив III - 136;

¹⁵ Датирано 3. септембром, 1797. године, Д. Вуксан: Главарске титуле и главари у Црној Гори, Записи, 1938. књ. XI, XIX, стр. 17 - 18;

¹⁶ Сачувани дио објавила "Грлица" за 1835. - Записи, 1935. VIII, XII, стр. 140-152; Такође се за причање Петра Првог везује и Сима Милутиновић, који у Београду 1835. године, објављује Историју Црне Горе од искона до новиега времена.

¹⁷ Детаљније, В. Петровић, "Историја о Черној Гореи", Москва 1754. године;

да се тежи наглашавању континуитета. Тиме се, истовремено, владавина легализује, иако није постојала ни правна ни било која друго потреба. Могуће да су у питању више патриотски разлози. Требало је доказати како Црна Гора никад није била под турском влашћу. Стога ово наглашавање, ако и нема фактичке потврде, има и те како велику улогу у погледу јачања родољубља. Ово тим више што, познајући психологију народа, владике наглашавају претке као узор потомцима.

У другој половини 18. вијека појављује се, такође на традицији засновано и друго, још израженије, мистификаторско гледиште. По њему су "банови" из разних "фамела" од нахне Катунске владали Црном Гором¹⁸, такође од 1516. године (тј. од престанка владавине Црнојевића) па све до 1711. кад, наводно, Петар Велики Граматом предаде "власт на калуђере". Иако везано за традицију, уз тијесно наслањање на гледиште које су заступале владике, ово тумачење има и више тенденциозности. Тежи, поред осталог, доказивању да су последице Црнојевића власт имала свјетовна лица па тек онда преузеле владике. Очито је ријеч о гувернадурској тежњи да докажу своје право на власт, које би (по томе) биле старије од владичанског.

Под утицајем оваквих тумачења, од којих се многи историчари нијесу могли лако отети (тим више што су им скраћивала истраживачки посао), прихватано је, мање више, уопштено гледиште да је Црна Гора - "Пијемонт Српства", била непрестано слободна (чак и у времену кад се, вишемилионски велико, османлијско царство простирало са једног на други континент, угрожавјући и Средњу Европу). Привлачна теорија, зар не? Емотивно врло утицајна за широке слојеве, ослободилачке подвиге и јачање духа, док неприкосновеност истине и није била толико важна. Заиста, практични значај морао је постојати. Знао је то видовити владика Василије, којему се (сем продубљивања љубави код народа према Русима) може одати признање и као једном од водећих зачетника традиционалног (према томе и мистификаторског) гледишта у тумачењу прошлости на овим просторима. Стога није чудно што су каснији покушаји научног до-

¹⁸ Видјети у Летопису Матице српске за 1842. годину, IV књига, 59. стр. 156-157;

казивања били одмах, такођећи "на мач" дочекивани, тј. анулирани и ни по коју цијену не прихватани.

Но, упустимо ли се у анализу и ових тумачења утврдићемо да се (уз нека успјешна) јављају и знатне осцилације, па и намјерна (тенденциозна) изношења недовољно одрживих теза. Јасноће ради, направимо краћи осврт и у том смислу.

Иларион Руварац у дјелу *Монтенегрина*, користећи прибављену (иако недовољну) документацију, утврђује постојање турске власти у Црној Гори током 16. и 17. столећа.¹⁹ Управо, он је то наговијестио и у неким ранијим радовима,²⁰ али је овдје и детаљизирао.

Услиједила су негирања његових ставова, не само од стране личности из Црне Горе већ и неких које су у њој дуже боравиле. Нијесу они мистификовали за наш рачун већ су насиједали на већ исфабриковане теорије чија је завршна фаза и "доказно" била "освједочена". Такав је био Рус Павле Ровински, који најзад, пред низом доказа, није могао одољети да не прихвати становиште како је Црна Гора ипак, неко вријеме, била под турском влашћу.²¹

Свакако најзагриженији противник таквог гледишта био је др Лазо Томановић.²² Опијен "мистификаторским сазнањем" он је, такођећи, негирао и сваку помисао на тако нешто, не прихватајући било који Руварчев доказ. Није се чак освртао ни на раније (истина кратке констатације) страних научних радника:

¹⁹ I. Ruvarac, *Montenegrina* - prilošci Istoriji Crne Gore, Земун 1899;

²⁰ О Цетињској штампарији, Глас XL - 1893. године; Такође, дијелом, у раду "Владике зетске и црногорске" - Просвјета 1892. стр. 13-23;

²¹ П. Ровинскиј, *Черногорскеја историја пред судом Илариона Руварца*, Журнал министарства народне просвешћености, април 1900. стр. 342-383;

²² Видјети: Лазо Томановић, *Господин Руварац и Монтенегрина*, Сремски Карловци, 1899. године; Могуће да су на Томановића имала утицаја нека ранија гледишта учених људи 19. вијека, који су своја сазнања заснивали на традицији (попут владика). Ради потпунијег упознавања погледати: Д. Милаковић, *Историја Црне Горе*, Задар, 1856; А. Андрић, *Geschichte des Fürstenthums Montenegro*, Wien, 1853; М. Медаковић, *Повјестница Црне Горе*, Земун 1850; Ђ. Поповић, *Историја Црне Горе*, Београд, 1896;

Миклошића,²³ Јиричека,²⁴ Голубинског,²⁵ Макушева и других, које су ишле у прилог Руварчевој тези.

Голубинскиј, између осталог, каже: "В поданстве Турци и Црногорија находилас с начала XVI по конец XVII века, или в течении двух без небольшого столстиј. Зависимост как нужно предполагат, не била савршенно настојашћеју, а походила на ту полунезависимост, в которјој находијатсја в настојашћеє времја албанци некоторых горних листносеј, которие когда хотјат платјат, а когда не хотјат отказивајутсја платит дан султану и которие не допускајут турскогo правитељства до вмешателства в свое внутренее управление".²⁶

Али, Томановић није попустио. Држао се својег гледишта и кад је Јован Томић са, до тада непознатим, изворима поткрепљивао научне радове који се нијесу могли научно нападати.²⁷

На супрот Томановићу овај је то питање видио ријешеним, па у поменутој расправи, Политички однос Црне Горе према Турској 1528-1684. године каже: "После изнесених података, који су постанком савремени догађајима на које се односе", јасно је "да се питање о положају Црне Горе, као покрајине турске, у току 16. и 17. столећа има сматрати за решено у начелу, а даља испитивања имаће само да подробније изнесу фазе, кроз које је пролазило ово питање, и да ближе одреде карактер правних односа становништва Црне Горе према турској власти. Јер поред тога што се из разних аката, приватног и службеног карактера, обичних и правних, јасно види континуитет обележеног факта у току два столећа, запажа се и то да се, на обележеном основу политичког положаја Црне Горе према Турској, под утицајем разних прилика и догађаја, које у самој царевини које ван ње, а

²³ Fr. Miklosich, Die serbischen Dynasten Crnojević - SBW. Ak. 112, Wien 1886. - 55, 81;

²⁴ K. Jiriček, Černa Hora u Ottuv Slovník Naučný, VI díl - Prag 1895. 602 - 612;

²⁵ E. Golubinskij, Kratkij opek istorii prav. cerkvej boljgarskoj, serbskoj i rumlnekoj ili moldo-vlašskoј, Moskva, 1871. - 600;

²⁶ Golubinskij, cit. dj. 600;

²⁷ J. Томић, Црнојевићи и Црна Гора, Глас LVIII, LX, LXII;

нарочито у Приморју, развијају односи, при којима становништво Црне Горе долази до неких права и повластица, којих српско становништво у суседним покрајинама турским није имало у тој мери”.²⁸

Ни ово, иако недовољно разјашњено, питање није се олако прихватало од стране тзв. ”уких” мистификатора. Тенденциозност и у једном и у другом смислу се настављала. Једни су Црну Гору и даље сматрали ”сувереном и слободном” током читавог 16. и 17. вијека, док су други остајали на Томићевом становишту.

Надовезујући се на мистификаторска тумачења, тезу о независној Црној Гори заступали су: Данило Перовић - Тунгуз,²⁹ Јаша Томић,³⁰ Никола Шкеровић,³¹ дијелом Јагош Јовановић³² и његов епигонски сљедбеник Момчило Жеравчић,³³ уз низ других. На научној позицији се, по тим питањима, нашао знатан број истраживача али је њихово доказивање продирало далеко теже кроз мистификаторске заврзламе које је требало упорно савладавати. Нека новија истраживања, поткријељена свједо-чанствима из римских и других италијанских архива (укључујући, наравно и млетачке) потврђују истинитост гледишта која су заступали Руварац, Томић и његови сљедбеници. Истина, с том разликом што су, црпећи богате документационе фондове, савременим научним методима пришли анализи постојећих проблема. Тако Јован Радонић наводи оригинално свједочанство

²⁸ Глас LXVIII, стр. 94-95; Видјети, такође, Ј. Томић, Црна Гора у почетку 17. вијека била је заиста потчињена Турцима, Дело XVII; Ова теорија поткријељена је и у књизи, Ј. Томић. Политички однос Црне Горе према Турској 1528 - 1684. године, Глас LXVIII;

²⁹ Данило Перовић - Тунгуз, Да ли је у прошлости Црна Гора била политички самостална земља, Записи, Цетиње, VII, књ. XII, 1933. г.;

³⁰ Јаша Томић, Црна Гора, Нови Сад 1908;

³¹ Никола Шкеровић, Преглед историје Црне Горе 1500-1918. - Подгорица 1931;

³² Јагош Јовановић, Стварање црногорске државе ..., Цетиње, 1948. стр. 54-55;

³³ Момчило Жеравчић, Једно спорно питање..., Историјски записи, III год. књ. VI, 1950. г. свеска, 10-12, стр. 371-372;

мисионара Леонардија, који је уз благонаклоност Ватикана радио на успостављању уније у Црној Гори, трудећи се да у ту сврху искористи ауторитет владике Мардарија.

Извјештавајући "свету столицу" о резултатима своје мисије, априла (30) 1638. наводи да, иако је потчињена Турцима, Црна Гора (попут албанских племена Климента и других њима сличних горштака) ужива знатну слободу, с обзиром да се Турци на тим просторима ређе крећу.³⁴ Није, значи, на основу изложеног, тешко закључити да, у ствари, мјеста супротстављању и нема. Наравно, ако се хоће интерпретирати фактичко стање. Али, невоља је што се мистификаторски конци, посредством "традиције" тако испреплићу да их је тешко размрсити.

Из ових примјера је разумљивије којим путем (током проучавалачког процеса) треба ићи а којим се (ни у којем случају) не треба служити.

На жалост, мистификовањем код нас нијесу оптерећени само претходни вјекови. То паразитско жбуње нице, такорећи, на сваком кораку и током столећа које слиједимо.

Не треба ићи даље од другог свјетског рата и борби унутар посрнуле Краљевине Југославије да би се у то увјерили. Такво, циљно, извртање чињеница довело нас је и до сасвим кривих представа о недавној прошлости.

Иако није предмет овога рада набрајање мистификација (што би и било немогуће с обзиром на велики број још неутврђених) већ само појмовно рашчлањивање, ипак не треба дубље залазити да то установимо. Ево неких, узгредних, примјера: 27. март 1941. и рушење владе Цветковић - Мачек приписивано је тобожњој организованој акцији комуниста, мада је то искључиво акт официрске елите, која је (користећи јавно мњење као покриће) извршила класични преврат. То не оповргава да међу демонстрантима није било и разних, страначки опредељењених, личности које су додатно утицале на мотивисање

³⁴ Јован Радонић, Римска курија и јужнословенске земље од XVI до XIX века, Београд 1950, стр. 128;

Симовићеваца на такав потхват. Збиља би било неозбиљно мислити да су тада ријетки (а непризнати) Марксови поклоници настојали да одрже Карађорђевића круну и државу за коју је њихов вишепсеудонимски вођа Броз (наводно) прије нешто више од деценију (1928.) рекао да "не признаје" ни њу ни њен Суд, већ "само суд своје партије".

Зар многа догађања и из рата који је по том услиједио нијесу мистификаторски измијењена? Док је увријеђени Титов повјереник и командант Коча Поповић открио да Неретва и није форсирана ради заваривања Њемаца (као и да је форсирање измишљено) сваки је у то био убјеђиван, а Јосиповци то и филмски "овјековјечили". Открићем да је по сриједи договор са Њемцима (Сарајево, Загреб, Доњи Вакуф) да би се Брозови вјерници (и интернационално-коминтерновски образовани завјереници) обрачунали са остацима Краљевске војске у Отаџбини (КВО) која се налазила на лијевој обали Неретве (те да је мост срушен тек по преласку да би се ови заварали, а не Њемци,) све је постало другачије.

Уосталом, зар није и Сутјеска мистификаторски приказана? Као да тобоже Њемци "заборавише" да утврде Вучево и затим "не знадоше" да је главнина са Титом прешла на подручје Фоче. Неки проучаваоци тврде да је и дрварско догађање 1944. само вјешта обмана, унапријед договорена, као и извјештачено сликавање лажног рањавања.

Далеко би нас одвело даље рашчлањивање. Дакле, научно (али заиста научно) проучавање и недавне прошлости није лак посао, поготову ако се крене у суштинско разбистривање стварних збивања. Наравно да се до недавно то и није могло, јер "ко снагује тај војује", па је и отпор власти био далеко већи. Стога је и мали број проучавалаца који су надрасли свакодневне (каткад и шићарцијске) оквире и научно-истраживачким приступом почели разбијати мистификаторске намјештаљке и заврзламе.

Свједоци смо, можда тек деценију старих догађања, кад су врсни истраживачи (попут Веселина Ђуретића нпр.) жигосани само зато што су се дрзнули да, посредством других (поузданијих и мање или никако мистификаторски обојених) докумената

изнесу нове, реалније, судове и закључке. Но, некада су се на такве (или писце њихових рецензија, свеједно) јатили тронски људи, којима је политика (макар и политиканство) главна преокупација (ако и шиберски одређена) већ су се својом тобоже научном (читај слугантски линијашком) грмљавином обрушавали на своје дојучерашње сараднике и њихове колеге по струци. Чак су и институтски то називали "булажњењима", уз "ауторитативно" осуђивање. Зар се, онда, не треба замислити над стварним научним учинком појединих "програматора" истраживачке ријечи у овом домену. Зато није случајно иступање једног мислиоца (философа, иначе данас министра), изговорено за "Округлим столом" Историјског института, прије пар година, да "сва досадашња достигнућа" из националне историје другог свјетског рата "треба изнова и корјенито" проучити.

Ни најокошталити бранилац досадашњих једноумних догми (под претпоставком да је психички стабилан) не може бити толико одбранашки хистеричан да не прихвати низ истина које му се (посредством слободоумне научне непристрасности) нуде у новијем времену. Зар и то није потврда да је истина мистификаторски заклањана или откривана по потреби наручилаца (обично сатрапа) тада великог вође Броза. Не замјерајмо им да је и у времену одмах послје њега (кад се полетно-полтронски узвиквало "Тито то смо ми!") мистификаторски вео (ако и провидан) тешко ко усуђивао скинути. Увијек се показало да је живот (макар то било и животарење) ближи од науке а хљеб од истине. Али, замјерајмо данас свакоме ко још увијек ћути пред изазовом који му нуди научно истиноречје. Тај еволутивни пут понудио је поправни испит свуда па и у науци. Зато је свако кориговање раније реченог у прилог првенствено аутору па тек научној ризници. У овом, бар, дилеме нема. Значи, није ово било какав апел за враћањем достојанства науци, она га увијек има онолико колико је и истинска, али свака интерпретација под њеним именом највише оцртава фактичку вриједност њеног интерпретатора. Нијесу случајно остале трајне Аристотелове ријечи: "Драг ми је Платон, али ми је дража истина".

Међутим, и поред тога што је мистификаторска кројачница сјанчила толико беживотних теорија, ипак се научни посленици теже усуђују да њихове шавове цијепају и реалност читавају

(без обзира што ће некима, а посебно идеолошким конструкторима то бити, до шлогантности, тешко).

Понекад се мистификовањем намјерно баве и они који би по научном позиву требало да такав приступ разоткривају. Недавно ми је један научни радник (име познато аутору текста) тврдио да је он (као тада шеснаестогодишњак) "сам спроводио 40 заробљених и навезаних бораца Краљевске војске" (тзв. Четника) из Грахова до Никшића, 23. октобра 1944. године. Ово и поред чињенице (која је доказана) да ни један од 23 или 24 (који су послје 3 дана затвора у граховском подруму укључени у јединице) и није упућиван никуд друго. Такође је тврдио да је у Грахову тада било 80 Њемаца (мада није ни један) те да "од четника нико није убијен" иако јесте неколико стотина (према новијем поименичном списку 548 особа, међу којима и дјецe од 11 година). Нијесу помагали ни елементарни докази (нађене жице на костима приликом ископавања или код костура извађених из граховских јама, гдје су бачени послје 23. октобра поменуте године). Па кад тако "чврсто" побијају све наводе (и земне остатке из ровова као и Кривошијске јаме, Јакшине јаме и других) овакви неуубједљиви "свјedoци" и "истраживачи" онда је сувишно и напомињати какве све Сциле и Харибде вребају научне раднике заклетe на непристрасно приказивање истине.

Ето, поменух па живим! Иначе, док год се угођивалачки (уз изговор, "нека то каже неко други") буде прилазило тој (или било којој проблематици) такав идеологизовани став водне црно-бијелом туширању, а то је увијек најслабија слика. Зар нам ово не потврђује и научно сазријевање било којег истраживача које је наступило оног момента кад је демистификаторски почео чачкати испод овешталих лицајевина прошлости.

Наравно да су при разбијању мистификаторских окорелина могуће и стркотине (истина, раније више) али труд се (у интересу науке првенствено) исплати. Показао је то и примјер Бранислава Ђурђева које је истрајавао у истраживању старијег периода.

Најзад, тако се најуспјелије рашчине и којекакве етнезе, генеze и друге кабинетско-канцеларијске конструкције чија под-

лога, умјесто на стварној архивској грађи, почива у инсинуативним умишљајима појединаца или група. Но, тога је увијек било и биће посебно на нашим (ако је фројдовски слободно рећи искомплексираним), просторима. Зато је научно сагледавање изазовније и интересантније.